

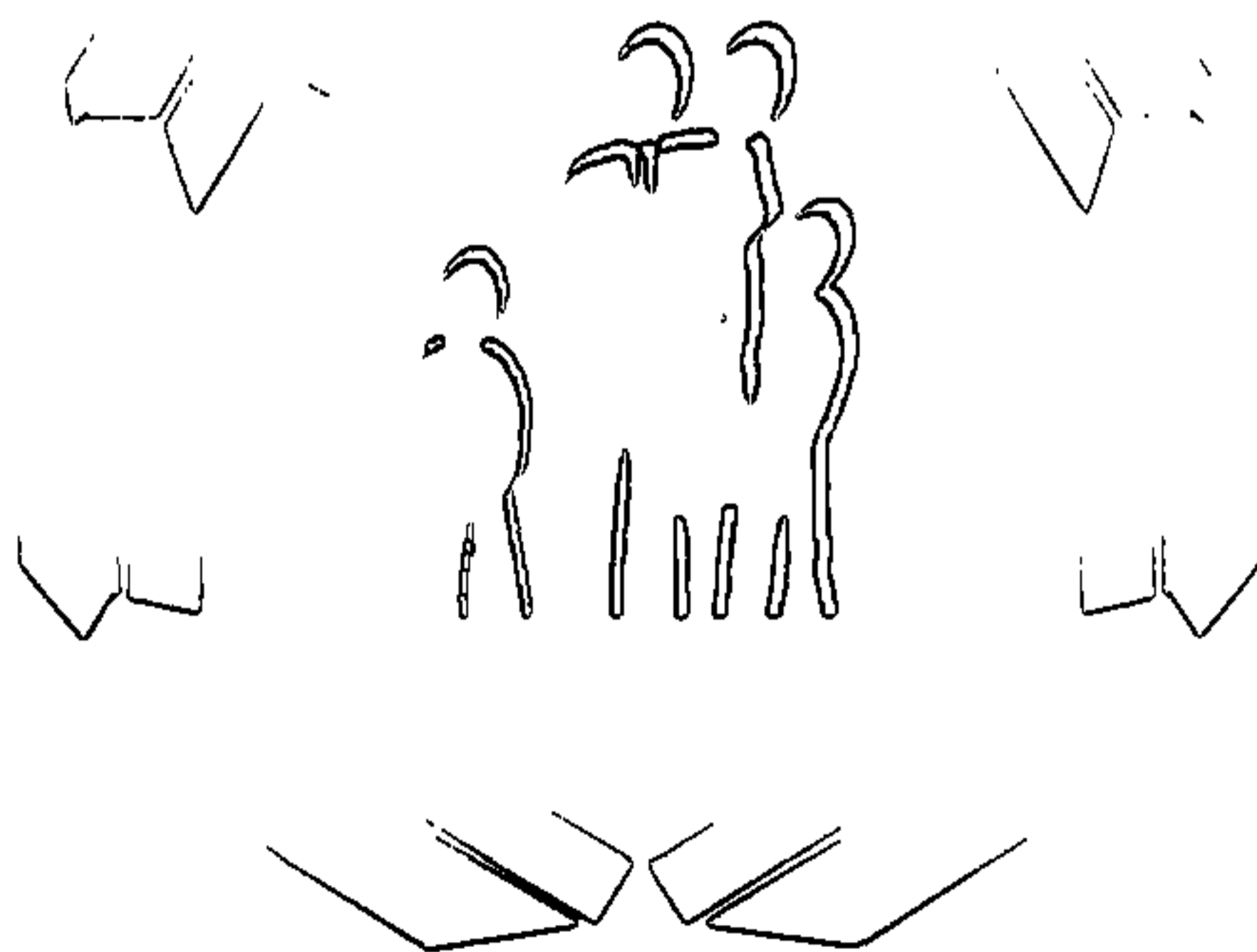
המוסד לביטוח לאומי

מפעלים מיוחדים

חינוך מיני לנוער חרש

מאת:

ד"ר עמנואל חיגר

מס' 68

המפעלים המיוחדים - הכתובת שלך לרעיונות מקוריים

המוסד לביטוח לאומי, באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים, תומך בפיתוח שירותי רווחה חדשניים ונסיוניים. "מפעל מיוחד" הוא פרויקט מקורי העוסק במתן שירותי רווחה קהילתיים. הוא מיועד לציבור מקבלי הגמלאות במוסד לביטוח לאומי (קשישים, נכים, מוגבלים, משפחות, ילדים ועוד) ומבוצע על ידי גוף משפטי רשום.

אם יש לך רעיון מקורי הקשור לתחום הרווחה והעבודה הקהילתית, נא לפנות אלינו:

המחלקה למפעלים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי, שדרות ויצמן 13, ירושלים
95437

פרוייקט שאושר על ידינו זוכה ל:

- * השתתפות במימון תקופה ראשונית-נסיונית.
- * מעורבות מקצועית בשלבי התכנון וההפעלה.
- * ביצוע מעקב מחקרי ופרסום דריח מפורט.

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

חינוך מיני לנוער חדש

מאת:

ד"ר עמנואל חיגר

ירושלים, תמוז התשנ"ט, יוני 1999

ה ק ד מ ה

בשני העשורים האחרונים, אנו עדים להתפתחות שתי מגמות בעולם המערבי, אשר השפיעו על יחס החברה לאוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים.

המגמה הראשונה מתבטאת בשינוי היחס כלפי האדם הנכה, תוך חכרה בזכויותיו ובצורך לפתח דרכים ושירותים שיסייעו לשילובו בחברה הרגילה.

המגמה השנייה מתבטאת בשינוי ההתייחסות להתנהגות המינית של האדם שמוצאת ביטוי נרחב בדיון הציבורי באמצעי התקשורת תהמוניים ובחיי היום יום בחברה.

אוכלוסיות המתבגרים בכלל ומתבגרים בעלי צרכים מיוחדים בפרט, זקוקים לידע והבנה בנושא מיניות והתנהגות מינית אחראית, שתסייע להם להתמודד עם מסרים והשפעות שליליות המועברים בנושא זה דרך התקשורת ההמונית.

המודעות לזכותו של האדם בעל צרכים מיוחדים לחיות חיים מלאים תוך הבנת הקשיים הרבים הניצבים בדרכו, הביאו את המוסד לתמוך ביוזמה של אגודת החרשים בישראל, ולסייע בפיתוח מודל נסיוני של חינוך מיני לנוער שסובל מליקויי שמיעה קשים. זאת בהמשך לסיוע המוסד בפיתוח שירות הדרכה דומה בנושא זה לצוות המקצועי של ביה"ס לילדים בעלי בעיות מוטוריות C.P. בעפולה.

הצורך במתן חינוך מיני לנוער חרש בולט במיוחד לאור העובדה כי נושא זה ניתן בבתי הספר ע"י מורים שאינם דוברי שפת הסימנים ושילוב נוער חרש עם נוער שומע מתגלה כבעייתי בשל ליקויי תקשורת.

בדצמבר 1994 אושר הפרוייקט כמפעל מיוחד של המוסד לביטוח לאומי והתבצע במסגרת אגף נכות בראשות מר יחזקאל בקל.

הפרוייקט כלל סדנאות לתלמידים חרשים ולצוות המורים שלהם בבי"ס גאולה בתל אביב והוא פעל במהלך שנת הלימודים תשנ"ו. הפרוייקט היווה בסיס לארגון תכניות נוספות שתסייענה למתבגרים חרשים בארץ, ואת הפעלתו ליוותה ועדת היגוי שכללה נציגים מביה"ס ומאגודת החרשים.

ועדת החיגוי כללה נציגים מהגופים המעורבים בפרוייקט בהרכב הבא :

- מנחת הסדנאות, אגודת החרשים בישראל	תמי שליו
- רכזת כיתות לקויי שמיעה, ביי"ס גאולה, ת"א	חנה בן-ארזה
- יועצת חינוכית של ביה"ס גאולה, ת"א	אילנה טננבוים
- מרכזת נושא "כישורי חיים" בבי"ס גאולה	מירה ינוביץ
- מבצע מחקר מלווה של הפרוייקט	ד"ר עמנואל חיגר
- סגנית מנהלת המחלקה למפעלים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי	כרמלה קורש-אבלגון
- רכזת שירות סוציאלי, אגודת החרשים בישראל	דליה ברלינסקי
- מנהלת ביה"ס גאולה	לאה פאר
- רכזת נוער הדממה וחקיקה, אגודת החרשים בישראל	יעל קפלן

ההערכה המחקרית בוצעה ע"י ד"ר עמנואל חיגר ואנו מודים לו על עבודתו המסורה ועל נכונותו להתאים את מערך המחקר לשינויים שחלו במהלך התכנית.

תודה מיוחדת לגבי תמי שליו, יוזמת הפרוייקט ומנחת הסדנאות מטעם אגודת החרשים, על קידום הנושא ופיתוחו גם במסגרות חינוך נוספות, ולגבי כרמלה קורש-אבלגון מהמחלקה למפעלים מיוחדים במוסד לביטוח לאומי שליוותה את התכנית מבחינה מקצועית ותקציבית.

אנו מקוים שהדו"ח יסייע לפיתוח ולהפצת סדנאות דומות לאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים במדינה.

שלמה כהן
סמנכ"ל מחקר ותכנון

ת ק צ י ר

בשנת 1996 הופעלה סדרה של 14 סדנאות, כל אחת בת כ-90 דקות, על הנושא של חינוך מיני לקבוצת צעירים חרשים בבית ספר גאולה בתל אביב. הקבוצה של 12 התלמידים כללה שלוש בנות ותשעה בנים בגיל 16-17 שנים. התוכנית הופעלה בבית הספר על ידי עובדת סוציאלית מארגון החרשים, שיש לה ניסיון כמחנכת בחינוך מיני.

כמו כן, סדרה של חמש סדנאות באותו הנושא ניתנה ל-5 מורות אשר עובדות עם תלמידים חרשים בבית הספר "גאולה". רב המורות היו גם נוכחות בכיתה בשעת הסדנאות לתלמידים. המעקב והמחקר נועדו לבדוק מה היתה השפעת התוכנית החינוכית מבחינת שיפור הידע ושינוי בעמדות ובדימוי העצמי אצל התלמידים שהשתתפו בתוכנית החינוכית.

למרות שניתוח שאלון המעקב העלה שינויים חיוביים קלים בלבד רק בתחום הידע ובתחום של הדימוי העצמי, ניתן להסיק שהתוכנית תרמה רבות לתלמידים, וזאת לפי מידת ההשתתפות, החתעניינות, התגובות בשעת השיעור ואחריו. עתה בעתיד הקרוב התלמידים עשויים "להסתדר" טוב יותר עם התלבטויותיהם בנוגע להתנהגות המינית ועשויים להיות מוכנים יותר לפנות לבירור או לייעוץ בנושאי מין.

כמו כן, השתתפות המורות בחמש הסדנאות ובשיחות שהתנהלו עם התלמידים הביאה להבנה טובה יותר וליכולת להתייחס לנושא המין בנושא חינוכי, כמו כל נושא אחר. יחד עם זאת המורות הרגישו שהן זקוקות להדרכה נוספת כדי לקחת על עצמן את התפקיד של מחנך בנושא המיני.

הפרוייקט שימש כתמריץ ולארגון שני ימי עיון, הקמת מרכז מידע בנושא מיניות ונכות, וארגון תוכנית של דלת פתוחה בבית הלך קלר של ארגון החרשים בתל אביב.

מומלץ שבתוכניות חינוכיות עתידיות יוקדשו זמן רב יותר ותשומת לב להיבטים המיוחדים של "תרבות החרשות" עם השלכות לבריאות מינית והתנהגות מינית. כמו כן מומלץ לפתח חומר ויזואלי רב יותר בתחום החינוך המיני, ולארגן הכשרה למורים בתחום החינוך המיני לנוער עם ליקויי שמיעה.

תוכן עניינים

<u>עמוד</u>	
1	רקע כללי
1	מיניות ונכות
2	מיניות וחרשות
3	חינוך מיני במסגרת חינוך מיוחד
3	חינוך מיני לצעירים חרשים
4	חיזוק למניעת ניצול מיני
5	הקשר החברתי בין אנשים חרשים
5	סיכום
6	התוכנית
6	המוסד שבו התנהלה התוכנית
6	האוכלוסייה שנהנית מהפרוייקט
6	מטרות התוכנית
6	האחריות לפרוייקט
6	תכני הסדנא על מפגשיה השונים
8	הפעלת התוכנית
9	המערך המחקרי
9	מטרות המחקר
9	האוכלוסייה הנבדקת
9	איסוף הנתונים
10	הכלים
11	ממצאים
14	דיון וסיכום
16	המלצות כלליות
17	ביבליוגרפיה

	נספחים
שאלון בנושא המיניות	.1
נושאי הסדנאות	.2
ממצאי המחקר	.3
מקורות מידע - ישראל	.4
חומר חינוכי אודיו-ויזואלי	.5

רקע כללי

חינוך מיני לנוער הוא נושא בעייתי בארצות רבות, על אחת כמה וכמה כשמדובר על חינוך מיני לנוער חרש אשר מהווה אתגר רציני ומורכב ביותר.

מיניות ונכות

הגישה המקובלת היום היא להתייחס לאדם המוגבל כאל זכאי לאותן אפשרויות הפתוחות בפני אדם שאינו מוגבל.

ניתן לציין שמונה זכויות בסיסיות (Chigier, 1980):

1. הזכות למידע
2. הזכות לחינוך
3. הזכות לביטוי מיני
4. הזכות לנישואין
5. הזכות להיות הורים
6. הזכות לקבל שירותים מן הקהילה
7. הזכות להיכשל
8. הזכות להגנה מפני ניצול מיני והתעללות מינית.

הזכות למידע היא צורך בסיסי. בהרצאות ובסמינרים בתחום החינוך המיני ניכר חוסר ידע על תהליכים פיזיולוגיים מיניים באופן כללי, והדבר חל בהכרח כשמדובר בתהליכים אלה בהתרחשם אצל הנכים. אצל ההורים והמטפלים נוצר חוסר ביטחון לגבי התגובות המתאימות למצבים ולהתנהגויות של הילדים, וקיים חשש מתמיד מפני תוצאות לא רצויות. מעבר לייעוץ ולהנחיה לתגובות מתאימות, ההורים והמטפלים חשים צורך ליזום הסברה לצעירים הנכים בכל הקשור לפיתוח הזהות המינית שלהם וליצור אווירה של כנות, פתיחות, סובלנות, אהבה והבנה בעת מגע עם הילדים (Symonds & Wickwarey, 1985).

הזכות לחינוך צריכה להיות מקובלת בקרב הקהל הרחב, כמו הזכות למידע: אין להדחיק את צרכיו המיניים של הנכה או להתעלם מהם, וזכותו של האדם הנכה לקבל ידע, הדרכה והכוונה לחיים מיניים.

על הזכות לביטוי מיני (פנטסיות, אוננות, משחקי מין) ולמגע מיני יש היום הסכמה בציבור הרחב, גם אם יש חילוקי דעות בשאלות העיתוי והמידה לפי השקפות חברתיות ודתיות. מכל מקום ברור שאי אפשר להתעלם או להדחיק ביטויים טבעיים בסיסיים.

הזכות לנישואין ולהורות מתקשרת ליכולת לשאת באחריות הן לאספקטים כלכליים והן לאספקטים של גידול וחינוך. יכולתם של הנכה ושל משפחתו לעמוד במחויבויות אלו צריכה להיות קריטריון עיקרי למתן זכויות אלה. הזכות לקבל שירותים מן הקהילה המתייחסת לשירותי ייעוץ מיני ובריאותי, כוללת גם הדרכה וסיוע בתכנון המשפחה, לפני הנישואין ואחריהם, שהנכים זכאים להם כאחד האדם.

כשמדובר על הזכות לקבל שירותים מן הקהילה מתברר, שכנראה אין ויכוח עקרוני בנדון. אבל המציאות מלמדת שקשה לאדם נכה להגיע למשרדים או לשירותים מסוימים בגלל בעיות נגישות. לאדם בעל נכות קשה יותר להנות ממתן ייעוץ או מטיפול של איש מקצוע שמתמצא היטב בבעיות המיוחדות של אנשים בעלי נכות והמסוגל לעזור יותר.

הזכות להיכשל

מתוך דאגה מובנת של הורים, מורים ועובדי שיקום, יש נטייה להגנת יתר על הילד ועל צעיר בעל הנכות. בכך, מתוך טוב לב, מונעים מ"הילד" מצבים שעלולים לגרום לכישלון וכתוצאה מכך פגיעה נפשית, הרגשת כישלון ודיכאון. כשמדובר בהתנהגות מינית – יצירת קשר רגשי ומיני עם הזולת – הנטייה למנוע כישלון של הצעיר הנכה הרבה יותר חזקה. אבל כמו בכל תחום אחר, אדם חייב להעז, לענות ולהיות מסוגל לצפות גם לאי-הצלחה או לכישלון כאפשרות סבירה וכשיעור ולקח לגבי התנהגות בעתיד. לכן מגיעה לבעל נכות – כמו לכל אדם – הזכות להיכשל בתחום המיני, כמו בתחומים אחרים.

הזכות להגנה מפני ניצול והתעללות מינית

לצערנו, בחברה המודרנית ניצול והתעללות מינית, במיוחד כלפי ילדים וצעירים, הפכו להיות תופעה נפוצה יותר מבעבר ומדאיגה. המצב קשה יותר כשמדובר בצעירים בעלי נכות, שהם חסרי אונים או בעלי יכולת מינימלית להתמודד עם ניצול או התעללות מינית (Tharinger. Cole. 1993). לכן, חובה על המסגרת הטיפולית, המשפחתית והקהילתית, לעשות כל מאמץ למנוע ניצול מיני ולהדריך את הצעיר להתנהג בצורה שמקטינה את הסיכוי והסיכון של ניצול או התעללות מינית.

על בסיס הכרה בזכויות אלו, למרות הקשיים הכרוכים בכך, ניתן להתייחס לנושא של מיניות וחרשות.

מיניות וחרשות

הנושא של מיניות וחרשות הגיע לתשומת לבם של אנשי מקצוע רק בשנים האחרונות בגלל הקשיים התקשורתיים העצומים. עבודה חלוצית נעשתה על ידי הזוג פיצ'ג'רלד מאוניברסיטת גלאטיד בווינגטון בארצות הברית בשנות השמונים (Fitzgerald & Fitzgerald, 1985). שאול ציינה שחברות המיוחדת של אנשים חרשים משפיעה על התייחסותם לנושא המיני (Shaul 1981).

עבודות על בעיות של זהות מינית של אנשים חרשים פורסמו והופיעו בספרות מקצועית בשנים האחרונות (Anderson 1984, 1987, 1991, Hagbord 1989, Phaneuf 1987, Robinson 1979). להחזקת קשר אינטימי בין אדם שומע ובן/בת זוג עם חרשות קיימים קשיים מרובים (Giglioli 1996).

כמו כן השפעת ההורה החרש על החינוך התברתי והמיני של בן או בת שאינם חרשים מצומצמת ביותר ורק ברמה הבסיסית והקונקרטיית ביותר (Health Canada 1994).

ניצול מיני של צעירים חרשים מהווה בעיה רצינית ביותר בהתחשב בעובדה שהקורבן יפחד או יתקשה לתאר או לזהות את המבצע או העברייני (Merkin 1995, Sullivan 1987, Brookhouser 1986, Swartz 1995).

חינוך מיני במסגרת חינוך מיוחד

בעקבות פיתוח תוכניות לחיי משפחה וחינוך מיני חלה התקדמות גם בפיתוח ובהפעלת תוכניות דומות לצעירים בעלי נכות. מטבע הדברים ולאור העובדה שרוב הצעירים עם נכות הם בעלי נכות גופנית או פיגור שכלי, רוב התוכניות החינוכיות מיועדות לקבוצות אלו (Dickman 1975, Johnson 1975, Craft 1982, Symonds, 1978, Nichcy News Digest, 1992).

במסגרת היחידה לחינוך לחיי משפחה וחינוך מיני במשרד החינוך נתמנתה לאחרונה מפקחת לטפל בנושא זה בחינוך המיוחד (לקובר, 1997). "ניתן לסכם שלמרות קיום של חומר הדרכתית וחומר אודיו-ויזואלי כבסיס להפעלת תוכניות, אנו נמצאים רק בהתחלת הדרך בארץ ובמיוחד כשמדובר על חינוך מיני לצעירים עם עוורון או עם ליקויי שמיעה" (תמר הרון ודבי עובדיה, 1991).

חינוך מיני לצעירים חרשים

סקר של שוורץ שנערך בארצות הברית ופורסם בשנת 1993 העלה הבדל עצום בין סטודנטים תלמידי שנה א' באוניברסיטה אשר שומעים לבין סטודנטים חרשים (Swartz, 1993). בנוגע לידע על מיניות, אחד הכלים החשובים בהפעלת תוכנות לחינוך מיני לנוער חרש הוא מערכת של סימנים אשר פורסמה בארצות הברית Planned Parenthood of Western Washington, ואשר כוללת 600 תמונות של סימנים וביטויים בתחום המיניות.

בשנת 1986 פיצג'רלד הכין מדריך יסודי ומקיף הכולל יחידות הסברה על זהות מינית, התפתחות מינית, הריון ולידה, בריאות מינית ויחסים מיניים.

תוכנית להכשיר מורים המלמדים נוער חרש להפעיל תוכנית לחינוך מיני פורסמה אצל Flinn 1982.

התוכנית מבוססת על הנושאים המסורתיים בחינוך מיני, כגון יחסי משפחה, התפתחות מינית, הגיינה אישית, גישות חברתיות, הריון ולידה עם דגש מיוחד על הבעיות המיוחדות הקיימות בתקשורת עם ובין אנשים חרשים. הורים של צעירים עם חרשות ועיוורון ציינו שהם מעוניינים בחינוך מיני לילדיהם.

היו הבדלים בין הנושאים שהורים ציינו לבין הנושאים שהמורים ציינו (Love, 1983).

בשנת 1980 קסלר פרסם מאמר על חינוך מיני לנוער חרש ושם את הדגש על שימוש אינטנסיבי בסרטים חינוכיים, על שימוש בגישות אשר מתייחסות ל"איך" ול"למה", ועל הצורך בשיקולים נכונים במצבים שונים (Kessler, 1980).

בסיכום למרות שיש הסכמה כללית בדבר הצורך להפעיל תוכניות חינוך מיני לנוער חרש, עד היום אין דעה מגובשת על התוכן, על הצורה על הדרך העשויה להיות היעילה ביותר (Minter, 1983).

חינוך למניעת ניצול מיני

הבעיה של ניצול מיני, במיוחד כלפי צעירים עם נכות או ליקויי שמיעה, התעוררה וגדלה במידה ניכרת בשנים האחרונות, מכיוון שההורה מתקשה לדבר על נושא המין בכלל ועל ניצול מיני בפרט ובמיוחד כשמדובר על הורה בעל חרשות.

לעתים קרובות ההורים מתעלמים מן הנושא בתקווה שבית הספר יעשה "משהו" בנדון. מאמר שפורסם בשנת 1987 (Sullivan, Vernon, Scanlan, 1987) מציג סיכום על ארבעה מחקרים בנושא הניצול המיני של ילדים חרשים. במאמר משנת 1991, Stoker מציין מספר גורמים אשר עלולים לתרום לבעית ניצול מיני של צעירים חרשים.

- א. לקבוצה שולית מבחינה חברתית יש קושי גדול יותר לקבוע גבולות.
- ב. תחושת הכוח האישי והיכולת העצמית פחותות וכתוצאה מכך יש קושי גדול יותר לומר "לא" בצורה החלטית.
- ג. נטייה לחינוך להיענות למרות.
- ד. פרטיות מועטה יותר.
- ה. הרגשת שייכות לקבוצה קטנה וחלשה של צעירים חרשים.
- ו. חוסר נגישות למידע בנושא הניצול המיני.

ז. חוסר יועצים מקצועיים המאומנים לטפל בנושא של מיניות וחרשות בכלל, ובנושא של ניצול מיני בפרט.

ח. כשניצול מיני מתבצע על ידי אדם מבוגר עם חרשות, התגובה של הצעיר עלולה להיות קשה ומלווה בהרגשה של "בגידה". הצורך הטיפולי על ידי מומחה גדול יותר במצבים אלו.

(בסדרה הנוכחית הנושא הגיע לדיון במידה מסוימת. המסקנה היא שסדרת סדנאות על חינוך מיני לנוער חרש חייבת להקצות מקום מכובד לנושא של ניצול מיני).

הקשר החברתי בין אנשים חרשים

בספרם של ד"ר ישראל סלע וד"ר אמציה וייזל על קהילת החרשים בישראל (1992) צוינו מספר נתונים מעניינים:

- מתוך 214 גברים חרשים 68% היו נשואים, 2% גרושים, 2% אלמנים ו-28% רווקים.
- מתוך 382 נשים עם חרשות 68% היו נשואות, 4% גרושות, 3% אלמנות ו-25% רווקות.

מתברר שבין המרואיינים 25% לא היו נשואים בהשוואה ל-16% באוכלוסייה הכללית. בנוגע למבנה הזוגי, אצל 26% היה מצב שאחד חרש והשני שומע ואצל 74% מן הזוגות לשני בני הזוג היו ליקויי שמיעה רציניים.

בסקר בארצות הברית (Schein and Delk 1974) נמצא שאצל 79.5% מהנבדקים שני בני הזוג היו חרשים ובעוד 7% נוספים היה מצב של אחד חרש והשני עם ליקויי שמיעה חלקיים.

סיכום

התהליך החברתי שבא לביטוי עם נטיה אצל אדם בעל חרשות ליצור קשר אינטנסיבי ועמוק עם בן זוג (או בת זוג) שגם שייך לאוכלוסיית אנשים עם חרשות ושמביא בסוף לנישואין, הוצג בצורה בהירה ובולטת בפרק מיוחד על אנשים עם חרשות בספרם של Kroll and Klein (1992):

"יתכן שיותר מכל נכות אחרת, חרשות מנתקת את האדם מהחברה ומטילה עליו את העול הקשה ביותר של בדידות. בעולם של קולות, היכולת לשמוע ולדבר בצורה נורמלית נחשבים לאבני יסוד בקשרים בינאישיים. אלו שלא יכולים לשמוע מוצאים את עצמם מחוץ לעולם הזה, לא רק שמתייחסים אליהם כאילו שלא רואים אותם, אלא הם נחשבים כרווקים מאוד מהזרם הכללי, ללא סיכוי להיות משתתפים מלאים".

התוכנית

המוסד שבו התנהלה התוכנית

מדובר בבית ספר תיכון "גאולה" בתל אביב, שהוא בית ספר מקצועי, קרוב למרכז העיר.

בין התלמידים נמצאות קבוצות של צעירים עם ליקויי שמיעה בגילאים 14 עד 18 שנים.

האוכלוסייה שנהנית מהפרוייקט

מדובר ב- 13 תלמידים, 9 בנים ו-4 בנות, בכתות יא' או יב' בבית הספר. אחרי זמן קצר, אחת מן הבנות עזבה את בית הספר.

מטרות התוכנית

- א. הקניית ידע על הנושא המיני מבחינה ביולוגית ומבחינה נפשית-חברתית.
- ב. הפחתת תחושת החרדה והבלבול בכל הקשור להתפתחות מינית ויצירת קשר עם אדם מהמין השני.
- ג. פיתוח עמדות חיוביות כלפי מיניות.
- ד. פיתוח התנהגות מינית בריאה ואחראית של המתבגרת.

האחריות לפרוייקט

הפרוייקט הוצע על ידי אגודת החרשים יחד עם אגודת "שמע". בגלל קשיים ארגוניים, התוכנית הופעלה דרך ארגון החרשים בלבד. המנחה שניהלה את הסדנאות היא עובדת סוציאלית עם ניסיון בחינוך מיני - תמי שלו, שעובדת באגודת החרשים.

תכני הסדנא על מפגשיה השונים

נושא 1:

הכרות, תיאום ציפיות, תרגול חוויתי, כניסה לנושא ודיון במיתוסים ואמיתות.

נושא 2:

הצד הביולוגי של המיניות, מבנה אנטומי של הגבר והאשה תוך הדגש על השינויים הפיזיים בגיל ההתבגרות ותהליך ההפריה.

נושא 3:

וסת, קרי לילה, אוננות, תחושות ואסוציאציות לגבי הגוף, הוסת והזרע (שני מפגשים).

נושא 4:

חיזור, אהבה, בניית מערכת יחסים וציפיות מקשר (שני מפגשים).

נושא 5:

קיום יחסי מין, גישות שונות לנושא, עם מי כן ועם מי לא לקיים יחסי מין, איך לומר לא בלבוש ובמילים (שלושה מפגשים).

נושא 6:

אמצעי המניעה השונים, יתרונות וחסרונות ומה מתאים למי. הביקור הראשון אצל רופא הנשים (שלושה מפגשים).

נושא 7:

מחלות מין מה הן, איך נדבקים, האם הן מסוכנות, איך נדע אם נדבקנו, דרכים למניעת מחלות (שני מפגשים).

נושא 8:

מרצה אורח – מחלת איידס ומניעתה.

נושא 9:

עצמאות מול תלות, המתבגר ומשפחתו התמודדות עם קונפליקטים, שינויים חברתיים רגשיים (שלושה מפגשים).

נושא 10:

המתבגר והקבוצה, לחץ קבוצתי, קונפורמיות מול נונקונפורמיות (שני מפגשים).

נושא 11:

עיוותים בתקשורת, סוגים שונים של תקשורת, דרכים לשיפור התקשורת (שני מפגשים).

נושא 12:

ניצול מיני, הטרדה מינית, כיצד להמנע, מה לעשות וכיצד.

נושא 13:

הקמת משפחה, בחירת בן זוג, מבנה המשפחה, תקשורת, חלוקת תפקידים במשפחה, אינטימיות ותכנון המשפחה.

הפעלת התוכנית

התוכנית הופעלה בבית ספר "גאולה" בתל אביב שהוא בית ספר תיכון מקצועי כללי עם קבוצות קטנות של תלמידים עם ליקויי שמיעה.

המחנכת לחינוך מיני הפעילה את התוכנית בשימוש גם בדיבור וגם בשפת הסימנים, יחד עם הצגת חומר ויזואלי על הלוח או בצורה של פלקטים. הנושא של מחלת "איידס" הוצג על ידי רופא כמרצה אורח.

בכל סדנא היתה נוכחות של מספר מורות שעזרו בהסברים נוספים ודאגו לסדר בשעת הסדנא.

בדרך כלל האוירה בשעת הסדנא היתה טובה. התלמידים היו ערניים, התעניינו בחומר שהוצג לפנייהם, ושאלו שאלות.

במקביל לסדנאות לתלמידים, המחנכת לחינוך מיני ערכה שש סדנאות (שעתיים לכל סדנא) עם חמש מורות שעובדות על הנושאים הכלולים בתוכנית לתלמידים. האוירה היתה לא-פורמלית וניתנה הזדמנות למורות להתייחס לרגשות שלהן כלפי הנושא המיני ואיך הן רואות את המיניות של תלמידים מתבגרים עם ליקויי שמיעה.

נוסף לכך, כפי שזכר, רב המורות היו נוכחות בשעות הסדנאות עם התלמידים. המטרה של העבודה עם המורות היתה שבמרוצת הזמן ועם השתלמות מתאימה, המורות עצמן תחיינה מסוגלות להמשיך עם מתן חינוך מיני לתלמידיהם עם ליקויי שמיעה.

עם גמר הלימודים בית ספר "גאולה" עבר לרשת עמל עם שינוי ארגוני ועזיבת כמעט כל המורות שהתעסקו בחינוך לתלמידים עם ליקויי שמיעה.

לכן לא ניתן לבצע מעקב פעיל כלפי התלמידים שהשתתפו בסדרת הסדנאות וגם לא כלפי המורות שהשתתפו בסדנאות על חינוך מיני לנוער עם ליקויי שמיעה.

המערך המחקרי

מטרות המחקר

לבחון את מידת המידע ועמדות של מתבגרים לקויי שמיעה בגילאים 17-18 שנים, בנוגע להתנהגות מינית.

להעריך את השפעות הסדנאות לחינוך מיני ולחיי משפחה על רמת המידע ועל עמדות והרגשות בתחום התנהגות מינית.

על סמך המעקב וההערכה להסיק מסקנות והמלצות מעשיות על דרכי ביצוע של חינוך מיני לנוער עם לקויי שמיעה.

האוכלוסייה הנבדקת

מדובר באוכלוסייה של 13 צעירים הלומדים בבית ספר "גאולה" בתל אביב, אשר ישתתפו בסדרת סדנאות על חינוך מיני וחינוך לחיי משפחה פעם בשבוע. בשנת הלימודים המספר ירד ל-12 תלמידים עקב עזיבה של תלמידה אחת. הקבוצה כללה 3 בנות ו-9 בנים.

איסוף הנתונים

הנתונים נאספו מקבוצת התלמידים פעמיים: לפני סדרת הסדנאות ולאחריה.

לפני חלוקת השאלון המוקדם, ניתן הסבר מקיף בשפת הסימנים על השאלון, צורתו, מטרתו וחשיבותו לכל תלמיד. התלמידים ישבו במקום במסגרת מעגל ובמרחק אחד מהשני כדי למנוע התייעצות ו"העתקה".

הודגש שכל תלמיד מתבקש לענות על כל השאלות ללא התייעצות עם תלמיד אחר ולתת תשובה כנה. כמו כן נמסר שתלמיד שלא בטוח איך לענות לשאלה מסוימת ימנע מסתם ניחוש ויציין "לא בטוח" כתשובה.

אחרי הפצת השאלון בין התלמידים, המנחה עברה על כל שאלה, אחת אחת, בצורה כפולה. גם על ידי שימוש בשפת הסימנים וגם על ידי הקראה שתאפשר לתלמידים שמסוגלים לכך לקרא את השפתיים של המנחה. עזרה נוספת ניתנה לתלמיד שבקש הבהרה דרך אחת מן המורות.

הכלים

כל התלמידים המשתתפים בפרוייקט מלאו שאלון לפני תחילת הסדרה ואותו השאלון בגמר סדרת הסדנאות (ראה נספח 1).

השאלון מחולק לשני פרקים – ידע ועמדות.

ידע – לפי תחומים אלו:

6 שאלות	א. התפתחות גופנית-מינית בגיל ההתבגרות
6 שאלות	ב. הריון ולידה
5 שאלות	ג. מיניות
2 שאלות	ד. מניעת הריון
<u>2 שאלות</u>	ה. מחלות מין
סך הכל 21 שאלות	

עמדות

5 שאלות	א. תפקיד חברתי אישי כאדם עם חרשות
2 שאלות	ב. דמוי הגוף
<u>2 שאלות</u>	ג. התנהגות מינית
סך הכל 9 שאלות	

סך הכל השאלון כלל 30 שאלות שהן "מפוזרות", לא לפי קבוצות, כדי למנוע נטיה לענות באותה הצורה לשאלות השייכות לאותה קבוצה.

ניסוח השאלות היה בצורה של משפטים שהתלמיד מתבקש לענות בצורה פשוטה עם סימון לפי חלקה של: "לא בטוח" – "נכון" – "לא נכון".

"לא בטוח" רשום בהתחלת התשובה כדי לעודד תלמידים להעיד על "לא בטוח" כשהם מרגישים לא בטוחים בנוגע לתשובת "נכון" או "לא נכון".

ממצאים

הממצאים העיקריים מוצגים בנספח 2 בלוחות 1-9. יש לקחת בחשבון שמדובר בקבוצה קטנה מאוד של 12 תלמידים בלבד. לכן לא ניתן להסיק מסקנות משמעותיות מהממצאים בנוגע לשינויים אצל חברי הקבוצה שבאים לביטוי כתוצאה מהשוואת התשובות בשאלון לפני ביצוע סדרת הסדנאות ובשאלון השני אחרי גמר סדרת הסדנאות. בכל זאת ניתן להעריך בצורה צנועה מה היתה השפעת סדרת הסדנאות על התלמידים בתחומים שונים.

ידע – התפתחות גופנית-מינית (לוח מס. 1)

הלוח מראה שלא חל שינוי חיובי בחמש שאלות ורק בשאלה: "אשה עם שדיים קטנים יכולה לתת מספיק חלב לתינוק" חל שינוי חיובי מסויים. במקום שרק תלמיד אחד נתן תשובה נכונה לשאלה זו לפני הסדרה, 4 תלמידים ענו בצורה נכונה אחרי הסדרה.

מה שמפתיע היא העובדה שעל שתי שאלות הקשורות עם המחזור והביוץ: "המחזור מתחיל אצל בנות בגיל 15 שנים", "הביוץ – יציאת ביצית מהשחלה של האשה" – רמת הידע נשארה נמוכה, למרות שהנושא הוצג בצורה מלאה ומסודרת במסגרת סדרת הסדנאות.

ידע על הריון ולידה (לוח מס. 2)

הטבלה מראה שחל שינוי חיובי.

מתוך 6 שאלות חל שינוי חיובי בשלוש שאלות כדלקמן:

- "בחורה לא נכנסת להריון בפעם ראשונה שהיא מקיימת יחסים מיניים מלאים".
- "תאומים נולדים אם מקיימים יחסי מין אחד אחרי השני".
- "אפילו אם מקיימים יחסי מין בעמידה יכול להיות הריון".

יתכן מאוד שהצגת הנושא הביולוגי והקונקרטי של תהליכי הריון ולידה תרם לשינויים ושלילת דעות המבוססות על מיתוסים.

ידע על מחלות מין (לוח מס. 3)

השאלון כלל רק 2 שאלות:

"אי-אפשר לקבל מחלת מין בבית השימוש".

3 נתנו תשובה נכונה לפי הסדרה ו-4 אחרי הסדרה.

"שימוש בקונדום יכול למנוע מחלת מין".

7 נתנו תשובה נכונה לפני ואחרי הסדרה.

ידע על מניעת הריון (לוח מס. 4)

גם כאן היו רק שתי שאלות.

ידע על מיניות (לוח מס. 5)

הלוח מראה נטיה בשני הכיוונים:

כלפי 2 שאלות היה שינוי חיובי –

- "גבר שמאונן הרבה ישאר בלי זרע בגיל מבוגר.

- אם אדם הוא "הומו" – סימן שהוא חולה.

בצד שני ב-2 שאלות אחרות חל שינוי שלילי –

- "אם אני חולם/חולמת על מין, סימן שאני לא בסדר"

"אוננות (לשחק ביד) מזיקה לבריאות".

כמו כן מפתיעה העובדה שבנושא של קיום תופעה של אוננות גם אצל בנות היתה תשובה נכונה אצל 8 מהתלמידים גם לפני וגם אחרי סדרת הסדנאות.

ידע – תמונה כללית (לוח מס. 6)

אצל 6 תלמידים חל שינוי חיובי. אצל 2 תלמידים לא היה שינוי ואצל 4 תלמידים חל שינוי שלילי.

עמדות – דמוי הגוף (לוח מס. 7)

בתשובה למשפט "אני מתבייש/ת להיות ערום/מה בחדר הלבשה של בריכת שחיה" – 5 תלמידים לא הסכימו לכך לפני סדרת הסדנאות. לעומת זאת 9 תלמידים לא הסכימו לכך אחרי גמר הסדרה. אפשר להסיק מסקנה שהסדרה תרמה להתייחסות יותר חיובית לדמוי הגוף, אם כי מסקנה זו מבוססת על שאלה אחת בלבד.

כל שלושת הבנות עברו לענות "לא נכון" בעקבות הסדרה בנוגע לבנות.

4 בנים ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-6 ענו "לא נכון" אחרי הסדרה.

המשפט השני בתחום דמוי הגוף מתייחס לגוף האשה "בנים אוהבים בנות רזות" לא חל שינוי בתגובת התלמידים.

4 תלמידים ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-5 תלמידים אחרי הסדרה. כל שלושת התלמידות הגיבו בתשובה "לא נכון" כלפי המשפט הזה לפני ואחרי סדרת הסדנאות. לא ניתן להסיק מסקנה כלשהי בנדון.

עמדות כלפי התנהגות מינית (לוח מס. 8)

2 משפטים בשאלון התייחסו לנושא של התנהגות מינית:

א. "אסור לקיים יחסים מיניים מלאים לפני החתונה" – 8 תלמידים ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-9 תלמידים ענו "לא נכון" אחרי הסדרה.
מתוך 3 הבנות בקבוצה 2 ענו "נכון" לפני הסדרה ועברו לענות "לא נכון" אחרי הסדרה.

ב. אפשר לסרב ולומר "לא" להמשיך לקיים מגע מיני מלא אם כבר התחילו לנשק ולהתמזמז. 5 תלמידים ענו "נכון" לפני ואחרי הסדרה.
תלמידה אחת שנתנה תשובה מ"נכון" ל"לא בטוח". בת אחת לא היתה בטוחה לפני וגם אחרי הסדרה, ובת אחת ענתה "לא נכון" לפני וגם אחרי הסדרה.

עמדות בנוגע לחרשות וחברה (לוח מס. 9)

הטבלה מראה את התשובות של קבוצת התלמידים לחמשת המשפטים הפרובוקטיביים על חרשות וחברה. ניתן לסכם כדלקמן:

א. "שיהיה לי קשה למצוא חברה/ה"
8 ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-5 אחרי הסדרה.
ב. "שיהיה לי קשה להתחתן"
5 ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-8 ענו "לא נכון" אחרי הסדרה.
ג. "שיהיה לי קשה מאוד לגדל את הילד שלי"
4 ענו "לא נכון" לפני הסדרה לעומת 7 תלמידים שענו "לא נכון" אחרי הסדרה.
אפשר לציין שיש נטיה אופטימית בתחום של קידום חברתי אישי.
שתי שאלות נוספות מתייחסות לזכויות האדם החרש – בתחום הנישואין ובתחום ההורות.
ד. ש"אסור לחרש להתחתן עם עוד חרש"
10 ענו "לא נכון" לפני ו-9 אחרי הסדרה.
2 תלמידים הוסיפו הערות שליליות כלפי מארגן השאלון וטענו שאינו רשאי להתייחס לנושא בכלל.
כל 3 הבנות ענו "לא נכון" לפני ואחרי הסדרה.

"לפי דעתי לא טוב שאדם חרש יביא ילדים לעולם"

6 תלמידים ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-7 אחרי הסדרה:

3 בנות ענו "לא נכון" לפני הסדרה ו-2 מהן ענו "לא נכון" אחרי הסדרה.

ניתן לציין ששאלות אלו היו משמעותיות כלפי קבוצת התלמידים ונתנו להם חומר למחשבה.

למרות שהנושא החברתי הוצג לפני התלמידים והגיע לדיון אתם, יתכן שהיה צורך להקדיש יותר זמן לנושא החברתי המיוחד של נוער חרש.

דיון וסיכום

במשך שנת לימודים שלמה השתתפה קבוצה של 12 תלמידים בעלי ליקויי שמיעה תמורים בגילאים 16-17 בסדרה של 14 סדנאות על חינוך מיני. הקבוצה כללה שלוש בנות ותשעה בנים שלמדו בבית הספר המקצועי "גאולה" בתל אביב.

מנחת הסדנאות היתה עובדת סוציאלית מארגון החרשים – תמי שלו – שהיא מומחית לחינוך מיני ובשימוש בשפת הסימנים. סדנא אחת על הנושא של מחלת איידס נוהלה על ידי רופא.

התוכנית כללה מגוון של נושאים, כגון שינויים גופניים בגיל ההתבגרות, הריון ולידה, חיזור, קשר בין בני זוג, התנהגות מינית, מניעת הריון, מחלות מין. אורך כל סדנא היה כשעתיים.

ההיבט המחקרי

התלמידים מילאו שאלון לפני סדרת הסדנאות ואחרי סיום הסדרה.

בתחום הידע על מיניות האדם שכלל עשרים ואחת שאלות, אצל שישה מ-12 התלמידים חל שינוי חיובי, הידע של שני תלמידים נשאר ללא שינוי ואילו אצל ארבעה תלמידים חל שינוי שלילי.

אצל ארבעה תלמידים חל שינוי חיובי בנוגע לדמוי הגוף.

לפי ממצאי המחקר לא חלו שינויים משמעותיים בעקבות סדרת הסדנאות.

לפי התרשמות החוקר סיבות אפשריות לכך הן – הסדרה היתה קצרה מדי, קבוצת הלימוד היתה גדולה מדי, והמדגם קטן מדי.

במקביל לסדרת הסדנאות לתלמידים התקיימו שש סדנאות לחמש מורות שמלמדות תלמידים חרשים. רוב המורות היו נוכחות גם בסדנאות שניתנו לתלמידים.

בשיחות עם המורות אחרי גמר הפרוייקט, נמסר שהסדנאות תרמו למורות להבין טוב יותר את משמעות המין והיחסים בינו לבינה גם בחייהן האישיים וגם בהתייחס לתלמידים החרשים בגיל ההתבגרות. יחד עם זה, לדעתן תוכנית ההכשרה היתה קצרה מדי והן חשו צורך בהכשרה ארוכה יותר ובהשגחה שתלווה את עבודתם כדי שתוכלנה לתפקד כמחנכים הנותנים חינוך מיני לנוער חרש.

נראה לנו שיש צורך לקיים שיחות עם צעירים חרשים בקבוצות קטנות יותר (כ-5-7 משתתפים) ולתת אפשרויות לקיים מספר פגישות נפרדות לבנים ולבנות כחלק מהתוכנית הכללית.

יש לציין שסדרת הסדנאות לא התייחסה ספציפית למקרה של נישואי שני בני זוג חרשים. נראה לנו, שבתוכניות הבאות בתחום החינוך המיני לנוער חרש יש מקום להתייחס גם לנושא של בחירת בן או בת זוג עם חרשות. כמו כן יש להתייחס למשמעות של גידול ילדים ובמיוחד כששני הורים חרשים.

ניתן לסכם שסדרת הסדנאות לנוער חרש בבי"ס "גאולה" תרמה הרבה לתלמידים, למרות שממצאי המחקר לא העלו שינויים משמעותיים. תרומה נוספת וחשובה של הפרוייקט היתה מתן דחיפה רצינית לטיפול בנושא של מיניות וחרשות בארץ. התקיימו ימי עיון, קורס מיוחד מתוכנן, הוקמה תכנית "דלת פתוחה" לאנשים חרשים בבית "הלן קלר" בתל אביב, וקיים משא ומתן על הפעלת תוכניות נוספות בבתי ספר אחרים עם תלמידים חרשים.

המלצות כלליות

1. להקים ועדת היגוי לנושא של חינוך מיני לנוער עם ליקויי שמיעה שתכלול נציגים מארגון "שמע", ארגון החרשים, מחלקת החינוך המיוחד של משרד החינוך, בתי ספר לחינוך באוניברסיטאות, המרכז להדרכה ארצית לחינוך מיוחד ולשיקום, ואגודות ישראליות לשיקום, לסקסולוגיה ולתכנון משפחה.
2. לארגן ועדת פעולה של מורים מבתי ספר לחרשים, אשר פעילים או מעוניינים להיות פעילים בתחום של חינוך לחיי משפחה.
3. להקים מרכז מידע ארצי לחינוך מיני לנוער עם ליקויי שמיעה עם דגש על חומר חינוכי ויזואלי וקשר עם מרכזים בתו"ל.
4. להקים ועדה מיוחדת, להכין מילון של מונחים בתחום המיניות בשפת הסימנים ולדאוג להפצתו.
5. לארגן קורסים על חינוך מיני לנוער עם ליקויי שמיעה למורים ועובדים מקצועיים שעובדים עם אוכלוסייה זו.
6. לארגן קורסים מיוחדים על חינוך מיני לנוער עם ליקויי שמיעה, כדי להכשיר מדריכים או מחנכים שהם בעצמם עם ליקויי שמיעה.
7. לפעול לקיום פעולות הסברה להורים בהתאם לרקע התרבותי שלהם, במיוחד לפני קיום סדרת סדנאות עם ילדים.
8. לעודד ולסייע לאגודה הישראלית לתכנון משפחה בהקמה והפעלה של תכנית "דלת פתוחה" לנוער עם ליקויי שמיעה שתאפשר מתן ייעוץ אישי.
9. לעודד מחקרים בתחום הקידום והשיקום החברתי של נוער עם ליקויי שמיעה, עם דגש על חינוך מיני והכנה לחיי נישואין.
10. לדאוג לאסוף ולהכין חומר ויזואלי כגון סרטים באנימציה עם שפת סימנים בתוך הסרט, וגם תרגילים חינוכיים.
11. רצוי שתוכניות לחינוך חיי משפחה וחינוך מיני יופעלו כבר בכיתות ח', עם המשך בכיתות י' ו-יא'.

ביבליוגרפיה

הרון ת., עובדיה ד. (1991) – הדרכה בתחום המיני להורים ולסגל בית ספר לילדים בעלי בעיות מוטוריות בעפולה: המוסד לביטוח לאומי. ירושלים. מפעלים מיוחדים מספר 44.

חיגר ע. (1977) – הסתגלות מינית של נכים. שנתון האגודה הישראלית לשיקום, כרך יד'.

לב-מטצקי א., תורתי א. (1997) – עבודת סיכום במסגרת הקורס: "חינוך מיני וחינוך לחיי משפחה בחינוך מיוחד", מנחה: ארגמן ת., מרכזת הקורס: לחובר י.

נסיים, ד. (1994) – תוכניות לחינוך חברתי-מיני לאנשים עם פיגור שכלי: עבודה לתואר דוקטור PH.D במדעי התנהגות, אוניברסיטת נויפורט קליפורניה.

סלע י., ויזל א. (1992) – "קהילת החרשים בישראל". אגודת החרשים בישראל, המוסד לביטוח לאומי, גויינט ישראל, משרד העבודה והרווחה.

Anderson, G. Watson, D., (1984), The Habilitation and Rehabilitation of Deaf Adolescents. National Academy of Gellaudet College, Washington DC. 347.

Anderson, G. Watson, D., (1987), Innovations in Habilitation and Rehabilitation of Deaf Adolescents. Proceedings Am. Deafness and Rehabilitation Association 376.

Anderson, G. Watson, D., (1991), Black Deaf Adolescents: A Diverse and Underserved Population. Volta Review. 93 (5) 73-96.

Brookhouser, P., et al., (1986), Identifying the Sexually Abused Child: The Oto-laryngologist's Role. Laryngoscope 96 (2) 152-8.

Chigier, E. (1980), Sexuality of Physically Disabled Persons. Clin. Obst. And Gyn. 7(2) 325-343.

Craft, M., Craft, A., (1982), Sex and the Mentally Handicapped: A Guide for Parents and Carers. Routledge and Kegan, London.

Dickman, I.R., (December 1975), Sex Education for Disabled Persons. Public Affairs Committee, New York.

Fitzgerald, D., Fitz-Gerald, M., (Editors), (1985), *View Points. Sex Education and Deafness*. Gallaudet College. Pre-College Programs, Washington D.C.

Hagborg, J., (1989), *A Socio-Metric Investigation of Sex and Race Peer Preferences Among Deaf Adolescents*. *An Ann. Deaf*. 134(4) 265-7.

Johnson, W., (1975), *Sex Education and Counseling for Special Groups*. Charles Thomas, New York.

Jolly, E., O'Kelly, C., (1980), *Sex Role, Stereotyping in the Language of the Deaf*. *Sex Roles*. 6(2) 285-292.

Kessler, F., *Can People with Severe Mental Retardation Consent to Mutual Sex? In Perspectives on Disability* (M. Nagler Editor) Health Markets Research, Palo Alto. 247-254.

Kroll, E., Klein, E., (1992), *Enabling Romance: A Guide to Love, Sex and Relationships for the Disabled (AND the People Who care About Them)*. Harmony Books, New York. 141-152.

Merkin L., Smith, M., (1995), *A Community-Based Model Providing Services for Deaf and Deaf-Blind Victims of Sexual Assault and Domestic Violence*. *Sex. Dis*. 13(2) 97-106.

Mintner, M., (1983), *Status of Health Education and Sex Education Programs for the Deaf: What Implications Does This Have for Health Educators? Convention*. *Am Alliance for Health and Physical Education*.

Phaneuf, J., (1987), *Considerations on Deafness and Homosexuality*. *An. Ann. Of the Deaf*. 132(1) 52-5.

Robinson, L., (1979), *Sexuality and Deaf Culture*. *Sexuality and Disability*. (2) 161-8.

Schein, J., Delk, M., (1974), *The Deaf Population of the United States*. Report of the National Association of the Deaf.

Stoker, M., (1990), *Teaching Social Skills to Hearing Impaired Children*. A. Graham Bell. Association, Washington DC.

נספחים

1. שאלון בנושא המיניות
2. נושאי הסדנאות
3. ממצאי המחקר
4. מקורות מידע
5. חומר חינוכי – אודיו-ויזואלי

שאלון בנושא המיניות

ב] [בת] [

1. המחזור (וסת) מתחיל אצל בנות בגיל 15 שנים.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
2. אם אני חולם (חולמת) על מין, סימן שאני לא בסדר.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
3. בחורה לא נכנסת להריון בפעם הראשונה שהיא מקיימת יחסים מיניים מלאים.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
4. אי אפשר לקבל מחלת מין מבית השימוש.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
5. אצל כל גבר, אבר המין אותו הגודל.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
6. אני חושב/ת שיהיה לי קשה למצוא חבר/ה.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
7. אוננות (לשחק ביד) מזיקה לבריאות.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
8. תקופת הריון היא שבעה חודשים.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
9. אני חושב/ת שאסור לחרש להתחתן עם עוד חרש.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]
10. אני מתבייש/ת להיות ערום/ה בחדר הלבשה של בריכת השחיה.
לא בטוח [נכון] [לא נכון]

11. שימוש בקונדום יכול למנוע מחלת-מין.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
12. אם אדם הוא "הומו" – סימן שהוא חולה
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
13. בחורה שרוכבת הרבה על אופניים יכולה לקרוע את קרום הבתולין שלה.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
14. אני חושב/ת שיהיה לי קשה להתחתן.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
15. בחור עם הרבה שערות על הגוף, סימן שהוא יותר גברי.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
16. לפי דעתי לא טוב שאדם חרש יביא ילדים לעולם.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
17. אסור לקיים יחסים מיניים מלאים לפני החתונה.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
18. בחורים אוהבים רק בחורות רזות.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
19. אני חושב/ת שיהיה לי קשה מאוד לגדל את הילד שלי.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
20. אישה עם שדיים קטנים יכולה לתת מספיק חלב לתינוק.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
21. תאומים נולדים אם מקיימים יחסי-מין אחד אחרי השני.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []
22. את הקונדום יש לשים לפני החדירה.
 לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

23. אפילו אם מקיימים יחסי מין בעמידה יכול להיות הריון.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

24. רק לרופא מותר לתת גלולות למניעת הריון.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

25. בנות גם מאוננות.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

26. מטיפת זרע אחת אפשר להיכנס להריון.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

27. גבר שמאונן הרבה ישאר בלי זרע בגיל מבוגר.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

28. הביוץ (יציאת ביצית מהשחלה של האשה) מתרחש 14 ימים לפני הוסת.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

29. אפשר לסרב ולומר "לא" להמשך קיום מגע מיני, גם אם כבר התחלנו להתנשק ולהתמזמז.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

30. אם נולדו 3 בנים, יש סיכוי טוב שהלידה הבאה תהיה בת.

לא בטוח [] נכון [] לא נכון []

נספח 2 נושאי הסדנאות

1. הסדנאות לתלמידים

שינויים גופניים בגיל התבגרות – אצל בנים ובנות.
(התמקדות בנושא המחזור החודשי ובנושא של נוזל הזרע והזרע).

הריון, לידה

התהליך הפיזיולוגי אצל האם ואצל העובר.

הריון לא רצוי

משמעות ההפלה לנערה ולנער, התייחסות של הורים ושל החברה.

הקונדום

הקונדום כאמצעי מניעה, הן לשם מניעת הריון והן למניעת מחלות מין, במיוחד מחלת איידס וצהבת נגיפים B.

אמצעי מניעה אחרים

הגלולה למניעת הריון, ההתקן התוך-רחמי דיאפרגמה, קצף קוטל זרע. שימוש בערכה לאמצעי מניעה של האגודה לתכנון המשפחה, עם הצגה ויזואלית ואפשרות למגע ותחושה.

מחלת איידס ומחלות מין אחרות

משמעות המחלה, דרכי הדבקה, תהליך המחלה, חשיבות אבחון מוקדם, אמצעי זהירות, היחס של החברה לחולה איידס, מחלות מין אחרות – עגבת, זיבה והרפס.

חיזור

מבטי עיניים מצטלבים, דרכים חיוביות לחיזור: מכתבים, פרחים, מתנות, שליחת פקסים, שימוש במתווך, נסיון ליצור שיחה, חיפוש מקומות מפגש משותפים, הזמנה לבילוי משותף, טיולים ביחד, מגע גופני "ראשוני" – ידיים, ליטוף, נשיקה, מזמוזים.

רגשות ותגובות המחוזר. כיצד ניתן לסרב מבלי לפגוע וכיצד להסכים בצורה אסרטיבית. רגשות של המחוזר הדחוי, סירוב אין פירושו שהמחוזר לא בסדר או לא שווה. רגשות לדימוי-עצמי. ניתן לנסות שוב עם מישהו אחר, בזמן אחר, במקום אחר.

קשר בין בני זוג

באמצעות שימוש בחוטים וחבלים שונים כדי לפתוח את נושא הקשרים הבין אישיים והאפיון שלהם: קשרים סגורים, קשרים גמישים, קשרים פאטתיים, קשרים חזקים, דיון במהו קשר טוב בין בני זוג כשקיימת אהבה, התחשבות, דאגה הדדית, עניינים משותפים, נתינה וקבלה.

התעוררות מינית

משמעות האוננות, האם יש נזק כלשהו? פחדים וחששות – לגיטימצית האוננות והצנעתה, אוננות הגבר, אוננות האישה, דמיון מיני – האם זה טוב או רע, פורנוגרפיה ומשמעותה.

אונס

משמעות האונס, מוסרית, פלילית, חברתית ובין-אישית.

2. נושאי הסדנאות למורות

נושאי חמש הסדנאות לצוות המקצועי כדלקמן:

- היבטים פסיכולוגיים-חברתיים של המתבגר החדש, תוך התמקדות בתיאוריית התפתחותו הפסיכו-סקסואלית.
- עבודה קבוצתית עם מתבגרים חרשים (משמעות הקבוצה, הבנת תהליכים קבוצתיים, סוגים שונים של התערבויות והנחיה קבוצתית).
- מיהו המחנך המיני.
- הנושאים המרכזיים בתוכנית לחינוך מיני לנוער חרש.

נספח 3

ממצאי המחקר

המחקר כלל 12 תלמידים, הטבלאות הבאות מציגות את מספר התלמידים שענו בצורה נכונה לשאלות בשאלון לפני ואחרי סדרת הסדנאות החינוכיות.

א 1 – ידע – התפתחות גופנית-מינית

1.1	המחזור מתחיל אצל בנות בגיל 15 שנים	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		4	4
1.2	אצל כל גבר אבר המין אותו הגודל	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		6	7
1.3	בחודה שרוכבת על אופניים יכולה לקרוע את קרום הבתולים שלה	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		9	8
1.4	בחור עם הרבה שערות על הגוף, סימן שהוא יותר <u>גברי</u>	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		2	1
1.5	אישה עם שדיים קטנים יכולה לתת מספיק חלב לתינוק	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		1	4
1.6	הביוץ (יציאת ביצית מהשחלה של האישה) מתרחש 14 ימים לפני הוסת.	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		1	2

סיכום: בשאלה אחת (1.5) (מתוך שש שאלות) חל שינוי חיובי, כלומר הידע השתפר.

תשובות נכונות

א2 - ידע - הריון ולידה

2.1 בחורה לא נכנסת להריון בפעם ראשונה שהיא מקיימת יחסים מיניים מלאים.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
1.	5

2.2 תקופת ההריון היא שבעה חודשים.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
10	10

2.3 תאומים נולדים אם מקיימים יחסי מין אחד אחרי השני.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
2	7

2.4 אפילו אם מקיימים יחסי מין בעמידה יכול להיות הריון.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
2	7

2.5 מטיפת זרע אחת אפשר להיכנס להריון.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
10	10

2.6 אם נולדו 3 בנים יש סיכוי שוב שבלידה הבאה תהיה בת.

<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
5	4

סיכום: בשלוש שאלות (2.1, 2.3, 2.4) (מתוך שש) חל שינוי חיובי, כלומר הידע השתפר.

א3 - ידע - מחלות מין

3.1 אי-אפשר לקבל מחלת מין מבית השימוש.

<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>	תשובה נכונה
1	2	

3.2 שימוש בקונדום יכול למנוע מחלת מין.

<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>
1	2

סיכום: לא חל שינוי במידת הידע בנושא זה.

א4 - ידע - מניעת הריון

4.1 את הקונדום יש לשים לפני החדירה.

<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>
1	2

4.2 רק לרופא מותר לתת גלולות למניעת הריון.

<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>
1	2

סיכום: לא חל שינוי במידת הידע בנושא זה.

תשובות נכונות - מספר תלמידים 12

5.1	אם אני חולם (חולמת) על מין, סימן שאני לא בסדר		
	<u>תשובה נכונה</u>	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>
		2	1
5.2	אוננות (לשחק ביד) מזיקה לבריאות		
	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	
	2	1	
5.3	בנות גם מאוננות		
	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	
	2	1	
5.4	גבר שמאונן הרבה ישאר בלי זרע בגיל מבוגר		
	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	
	2	1	
5.5	אם אדם הוא "הומו" - סימן שהוא חולה		
	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	
	2	1	

בשתי שאלות (5.4, 5.5) מחמש הידע השתפר ואילו בשתי שאלות אחרות (5.1) (5.2) חל שינוי לדעה.

לוח מס' 1: התפלגות התשובות הנכונות והשגויות ל-21 שאלות לפני הסדנאות

ואחריהן, לפי מין התלמיד

<u>תשובה נכונה</u>		<u>"לא בטוח"</u>		<u>תשובה לא נכונה</u>		
<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>	<u>אחרי</u>	<u>לפני</u>	
<u>תלמידים</u>						
17	12	3	7	1	2	א
16	10	4	10	4	1	ב
6	11	11	6	4	4	ג
<u>תלמידות</u>						
10	9	3	7	8	5	ד
10	9	4	4	7	8	ה
14	11	4	7	3	3	ו
6	10	5	10	10	1	ז
18	7	3	12	0	2	ח
12	10	7	8	2	3	ט
6	10	8	5	7	6	י
10	7	6	7	5	7	יא
7	6	8	8	6	7	יב

סיכום: בתוך 3 בנות: אצל שתיים משלוש בנות הידע השתפר ואילו אצל אחת מהן חל שינוי שלילי.

בתוך 9 בנים: אצל ארבעה מתשעה בנים הידע השתפר, אצל שניים לא חל שינוי ואילו אצל שלושה חל שינוי לדעה.

סך הכל: התלמידים שנצפה אצלם שינוי חיובי 6

2 ללא שינוי

4 שינוי שלילי

ב - עמדות

ב1 - עמדות לגבי חרשות

אני חושבת/ת: -

<u>לא נכון</u>	<u>לא בטוח</u>	<u>נכון</u>		
				6.1 <u>שיהיה לי קשה למצוא חבר/ה:</u>
8	3	1	<u>לפני</u>	
5	6	1	<u>אחרי</u>	
				6.2 <u>שאסור לחרש להתחתן עם עוד חרש</u>
10	1	1	<u>לפני</u>	
9	0	3	<u>אחרי</u>	
				6.3 <u>שיהיה לי קשה להתחתן</u>
5	6	1	<u>לפני</u>	
9	0	3	<u>אחרי</u>	
				6.4 <u>לפי דעתי לא טוב שאחד חרש יביא ילדים לעולם</u>
6	4	2	<u>לפני</u>	
7	4	1	<u>אחרי</u>	
				6.5 <u>שיהיה לי קשה מאוד לגדל את הילד שלי</u>
4	5	3	<u>לפני</u>	
7	2	3	<u>אחרי</u>	

ב2 - דימוי הגוף

<u>לא נכון</u>	<u>לא בטוח</u>	<u>נכון</u>		
				7.1 <u>אני מתבייש/ת להיות ערום/ה בחדר הלבשה של בריכת שחיה</u>
5	3	4		<u>לפני</u>
9	2	1		<u>אחרי</u>
				7.2 <u>בניס אזהבים בנות רזות</u>
4	2	6		<u>לפני</u>
5	4	3		<u>אחרי</u>

ב3 - עמדות לגבי התנהגות מינית

<u>לא נכון</u>	<u>לא בטוח</u>	<u>נכון</u>		
				8.1 <u>אסור לקיים יחסי מין מלאים לפני החתונה</u>
8	2	2		<u>לפני</u>
9	2	1		<u>אחרי</u>
				8.2 <u>אפשר לסרב ולאמר "לא" להמשך קיום מגע מיני גם אם כבר התחלנו להתנשק ולהתמצמוז</u>
3	4	5		<u>לפני</u>
1	6	5		<u>אחרי</u>

נספח 4 – מקורות מידע: - ישראל

(1) מפקחת על חינוך לחיי משפחה וחינוך מיני, משרד החינוך והתרבות בחינוך המיוחד

– משרד החינוך והתרבות,

ידידה לחובר

סמדר 17 רמת גן 52596

טל: 03-7527068

(2) המרכז הארצי להדרכה בחינוך מיוחד ושיקום

מרכז מידע על מיניות ונכות

בית "שמע"

רח' פליטי הספר 30 תל אביב 67948

טל: 03-5715656

(3) מרכז מידע

האגודה הישראלית לתכנון משפחה

רח' רמב"ם 9 תל אביב 65601

טל: 03-5102589

(4) אגודת החרשים – בית הלך קלר

שד' יד לבנים 13 תל אביב 67069

תמי שלן – אחראית לחינוך מיני.

טל: 03-7303355

חומר חינוכי אודיו-ויזואלי

3) סרטי וידיאו

<u>(אורך בדקות)</u>		<u>(עם שפת סימנים)</u>
27	-	1. "מה קורה לי?"
27	-	2. "מאי באתי?"
45	-	3. חינוך מיני לנוער
45	-	4. אימהות

הסרטים ניתנים להשאלה ממרכז הדרכה ארצי לחינוך מיוחד ושיקום בית "שמע",

רח' פליטי הספר 30

תל אביב 67948

טל: 03-57156565-8

פקס: 03-5732583

הערה: בספרייה האור-קולית של המרכז נמצאים 17 סרטים נוספים על גיל ההתבגרות וחינוך מיני.

שירות מיוחד

המרכז הגניקולוגי לנשים בעלות נכות

מחלקת נשים בית חולים "מעניני ישועה"

ד"ר ב. חן, מנהל

רח' שרת 18, בני ברק 51544

טל: 03-5771111

**NATIONAL INSURANCE INSTITUTE
Research and Planning Administration**

Sex Education for Deaf Adolescents

by Dr. Emanuel Chigier

Jerusalem, June 1999

Abstract

In 1996, a series of 14 workshops (each about 1½ hours) on sex education was conducted at Geulah High School in Tel Aviv with a group of 12 deaf adolescents (nine boys and three girls) aged 16-17 years. The program was carried out by a social worker (Tami Shalev) from the Association of Deaf Persons, who is an experienced sex educator.

Simultaneously 5 workshops were carried out with 5 teachers for deaf students who work at the school, and who also sat in at the workshops for the students.

The research follow-up was designed to examine increase in knowledge as well as possible changes in attitudes and in self-image as an outcome of the educational intervention.

Although findings indicated only a modest improvement in knowledge, possible changes in attitudes and in self-image as an outcome of the educational intervention.

The project acted as a catalyst, and resulted in two conferences for teachers and student counselors, the development of a course on sex education for deaf students, the setting up of a National Resource Center on Sexuality and Disability in Tel Aviv and the establishment of an *Open Door* Counseling Service at the Association for Deaf Persons in Tel Aviv by the Israeli Family Planning Association.

ניתן להזמין פרסומים במוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון,
שד' ויצמן 13, ירושלים 91909, טל. (02)6709579